

Havas Tamás

„Igyekeztek a nevelők elérhetővé tenni a gyermekkorunkat és sokat segítettek a felnőtté válásunkban is.”

1942. január 12-én születtem Hirschl Tamás néven, később vettem fel a Havas Tamás nevet. Születésemet bejelentették a hitközségen, de a vallási előírások szerinti körülmetélésem csak 1953-ban történt meg.

Apám a Magyar Általános Útépítő Részvénytársaságnál volt magántisztviselő. Amikor megjelent a rendelet, és behívták, attól kezdve → munkaszolgálatosként a 101/315 sz. munkásszázadban a Kecskeméti Magyar kir. Honvédség Kecskeméti repülőtér építésén dolgozott. Előbb Budapestre, majd onnan Jászberénybe vezényelték, gyalogosan a csoportot nyugatra irányították. A család egyik barátja mesélte el, aki haza tudott jönni, hogy hiába segített apámnak, a hosszú és kegyetlen utat nem bírta sem fizikailag, sem mentálisan: amikor Fertőrákosra érkeztek a → nyilasok kivégezték.

1944. júliusban az V. Csáky u 14. sz. alatti → csillagos házba költöztünk apukámmal, aki már munkaszolgálatos volt, anyukámmal és 15 éves nővéremmel együtt. Addig az Eötvös utcában laktunk. Sajnos nővéremet feljelentés alapján a csillagos házból elvitték, → deportálták. Az utolsó életjelet a nővéremről Ravensbrückből kaptuk. Ott is halt meg.

Mikor a házból az embereket kezdték vinni a Duna-partra 1944 karácsonyán, anyámmal sikerült elmenekülnünk. A → gettóban szabadultunk fel 1945. január 18-án, én csak három éves voltam. Anyám és általában a család sohasem beszélt ezekről az időkről és az eseményekről. Mire tudatosult bennünk, hogy részleteket is megtudjunk a történetekről, már eltelt több mint tíz év. A túlélő családtagjaink az átélt sok viszontagság miatt betegesek lettek, vagy már nem éltek. A túlélők

beszélni sem akartak erről, ezért 1944-ről és a közvetlen háború utáni időszakról viszonylag keveset tudunk.

Emlékszem olyan bombatámadásra, amikor az utcán voltam anyámmal, a légnyomás mindkettőnket oda nyomott egy ház falához, és akkor megromlott a hallásom. Az ellátásom nagyon ellehetetlenült, amikor anyám nagyon beteg lett, az egyik kórházból vitték a másikba. Amikor 1947. februárban beadtak a ► fasori Árvaházba, ott → Léderer Mór igazgató úr, Dr. Dér rabbi úr és → Ungárné Panni néni fogadott. Emlékszem → Dr. Schmelzer Izsák (1885-1949) volt a főrabbi, az ő halála után az Árvaházban ezt a tiszteletet → Dr. Dér István (1906-1982) töltötte be.

Ahogy emlékszem eleinte nagyon rosszul éreztem magam, elkezdtem csavarogni, többször megszöktem az árvaházból és Schwarz tanár úr hozott vissza. Panni néni vigyázott reánk, kiscsoportos fiúkra, a legnagyobb fiúk a → Galla Miklós tanár úr és → Wolf Imre tanár úr vezette csoportban voltak. Az összes nevelőnek csak hálával tartozunk.

1948/49 tanév első félévére beiratkoztam a Vilma királynő úti fiúárvaházban levő általános iskola első osztályába. A hatalomra került kommunista diktatúra az 1948/49 tanév második félévben megnehezítette az egyházi iskolák életét. Mi továbbra is az Árvaházban tanultunk, de hivatalosan a Vilma királynő út 19. alatti állami iskolába jártunk a következő tanévben. Ez ma a Fasori Evangélikus Gimnázium. A felzárkóztatáshoz segítséget kaptam egy tanító nénitől, és délutánonként az Árvaházban korrepetált. Az intézetből két évig (1950-1952) a közeli Rottenbiller utcai iskolába jártam.

Arra is emlékszem, hogy Panni néni szájmozgását figyeltem, amikor beszélt hozzám, mert csökkent a hallásom. A nagymamám azt javasolta erre is tekintettel, hogy tanuljak zenét, az jó hatással lesz a hallásomra. Mind a mai napig hálás vagyok Nekik, megszerettem a zenét, beiratkoztam a MÁV Szimfonikusok Zeneiskolába. Az intézetből való engedélyt → Szántó igazgató úr adta meg.

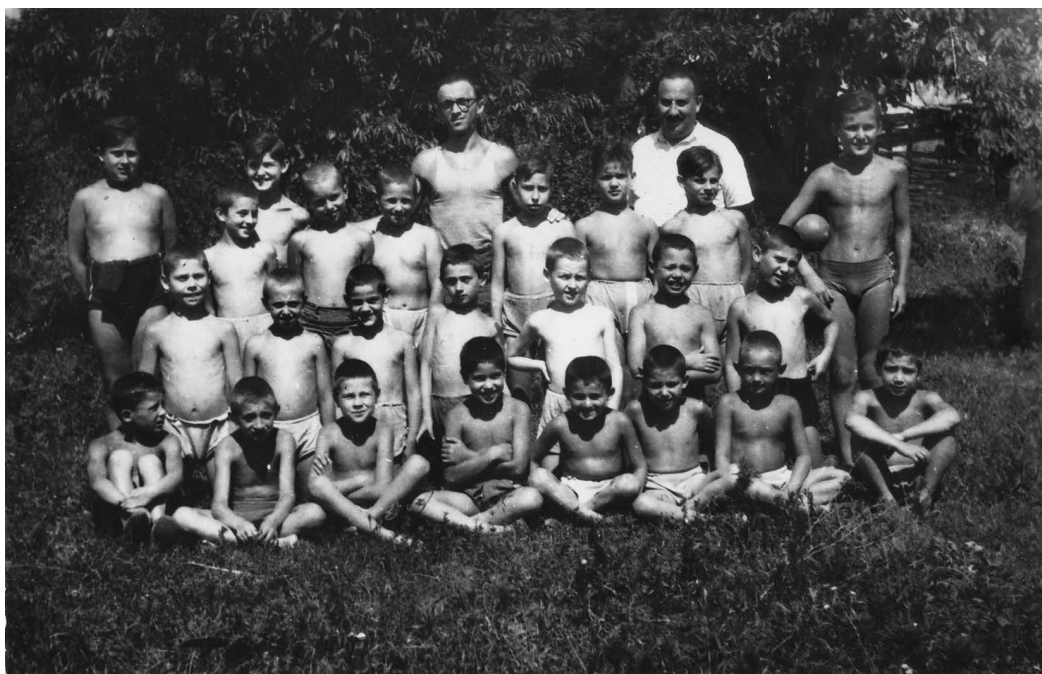
Roszsul sikerült ugrásom miatt ágyéksérvvel operáltak a Szabolcs utcai kórházban 1948-ban. Az árvaházi gyerekeket Svájcba és Jugoszláviába vitték 1948 szeptemberében az egészségük feljavítására, ahol 3 hónapot töltöttünk. Én Svájcban a Genfi-tó melletti Vevey városkában voltam egy cionista intézetben. Nagyon jól éreztem magam, de sajnos az utolsó napokban balesetet szenvedtem a hazautazás előtt, és anyám már csak a felgyógyulásomról értesült.

Élénken emlékszem a budapesti 1949-es Világifjúsági Találkozóra. Ekkor láttam először afrikai fekete embert. Anyám 1949-ben megismerkedett Alter Árminnal, aki családjával Auschwitzból jött vissza, és a felesége a hazatérésük után nem sokára meghalt. Az egyházi esküvőt az Orth. Izr. Hitközségen tartották, de polgári esküvőre nem került sor. A terveik szerint együtt vállalták volna a nevelésemet, de a férjével egy szívroham végzett, néhány hét után visszakerültem az árvaházba.

Gyerekkori kirándulásaim közül emlékezetes maradt az egy napos visegrádi hajókirándulás és Anyukám helyett a nagynénim várt a hajóállomáson.

Emlékszem a fasorban a szép emeletes épületre. Jobbra az emeleten a hálósobákban az ágyaink két sorban voltak. A nagy udvaron sokat játszottunk. A hálószoba udvarra néző ablakán → Schwartz tanár úr a rossz gyerekeket kilógatta, természetesen óvatosan, erősen fogta. Nagy volt az ijedtség a gyerekekben. A földszinten voltak az osztálytermek. A bejáratnál balra volt a templom az orgonával. Az orgonán → Lisznay tanár úr játszott, és ő vezette az énekkart. Szólistaként Rosenzweig Pistit választotta, aki később Rozsos István néven lett ismert és népszerű operaénekes.

A Vilma királyné úton, az Árvaház udvarán a kerítésen belül volt egy mártírelmékmű mécsessel. Ezt később áttették a Dohány utcai zsinagóga kertjébe. Minden ünnepet megtartottunk, a vallás előírásainak megtartását ellenőrizték a nevelők. Megtanultuk az alapvető étkezési imákat. Ezekre a mai napig emlékszem. Külön emlékezetes maradt számomra az ebédlőben megtartott → hanukkaj, → purimi ünnepek. Ezekre tanultunk meg ünnepi énekeket (→ moasz cur...). A Schwartz tanár úr minket héber nyelvre tanított.

*Nyaralás Tahiban, 1950.
A hátsó sorban Schwartz Tibor és Dér István*

Miután az állam kisajátította a fasori árvaházat, átköltöztünk ► Óbudára a Zichy utca 9-i intézetbe. Az épület utcai frontján, a földszinten volt a varroda, a nevelőszobák. Az emeleten lakott a Schwartz tanár úr és ott voltak a hálószobák a mosdókkal, a kiscsoportosok szobája és a Panni néni lakása. A ház belső oldalán földszinten az ebédlő volt, hátul volt a konyha. A konyha vezetője a → Berta néni volt, sajnos az asszonynevére nem emlékszem. A varrodában dolgozott Szántó néni, → Szántó Imréné és ő gondoskodott a ruházatunkról.

A mi csapatunkat először a jólelkű Panni és → Franciska nénik nevelték. Wolf Imre tanár úr az erőszakos nevelési elvei miatt nem volt túl népszerű a gyerekek körében. A következő két évben – Wolf mellett – Schwartz Tibor tanár, → Szántó Tivadar igazgató és → Hochberger László neveltek bennünket. Az utóbbi a vallási tudnivalókat mesélte el, illetve a zsidó történelmet tanította nekünk. Már nagyobb voltam, amikor aláírásomat csupa kisbetűvel egybe írva használtam. Hochberger tanár úr aláírását utánozva.

A Hitközség minden évben gondoskodott az árvaházi gyerekek üdültetéséről. A Hitközség Tahiban levő üdülőjének nagy kertjére emlékszem, és a Duna-partra is, ahol közös programokat rendeztek a kicsiknek és a nagyoknak. Fürödtünk a Dunában közel a Tahitótfalui hídhoz. Egy alkalommal nagyon akartam úszni, de nem sikerült. Akkor a Landeszmann Péter húzott ki a Dunából. Bérelt üdülőben nyaraltunk Balatonakarattyan közel a vasútállomáshoz, itt a Patyi család gyerekeivel való közös játékra emlékszem.

Nekem személyesen volt egy Pécssett eltöltött nagyon jó nyári szünidőm. Anyám kérte akkor a pécsi főrabbi, → Schweitzer József segítségét. Akkor a pécsi → kiléből Steiner család fogadott. Igazán jó emlékekkel jöttem haza.

Az óbudai árvaház növendékei az 1952/53-as tanévben a Fényes Adolf utcai, majd 1953 és 1956 között a Kórház utcai általános iskolában tanultak. Én 14 évesen, 1956-ban fejeztem be az általános iskolai tanulmányaimat, és az akkor előírt „kisérettségi” vizsgát tettem. Szeretettel gondolok a Kórház utcai iskolából Debreceni Margit osztályfőnökömre, Keresztes Mária énektanárra valamint Beresztóczy Miklós orosz tanárunkra. Debreceni Margit történelmet tanított, ez a mai napig „emlékkép” bennem maradt.

A → bár micvóm 1955. november 5-én az óbudai zsinagógában volt Schaffer Péterrel, a Dér főrabbi úr készített fel. Születésemkor nem tudták a körülmetélést elvégezni a kedvezőtlen viszonyok miatt. Az Amerikai úti Zsidó kórházban a bár micvó előtt lettem körülmetélve 1953-ban. A „briszen” kaptam a héber nevemet. Ezt a kézzel írt szöveget a Schwartz tanár úr készítette.

1956. szeptembertől megkezdtem középiskolai tanulmányaimat a Bánki Donát Gépipari Technikumban, de ekkor már kollégiumban laktam. Így fejeztem be az

első évet. 16 éves korom óta már otthon laktam, mert anyám egészségi állapota miatt nem nagyon lehetett egyedül, így én biztosítottam neki mindig a segítséget.

Nagyon sok árvaházi fiú disszidált, akkori szóhasználattal élve 1956-ban, azóta megszakadt a kapcsolat velük. Más társaim a zsidó gimnáziumba jártak, néha találkoztunk, de később közülük is többen külföldön próbáltak szerencsét. Az Árvaház utáni években kevés gyerekekkel találkoztam. [...]

Visszagondolva ezekre az évekre sokat köszönhetek a Fiúárvaháznak. Gyerekként igyekeztek a nevelők élhetővé tenni a gyermekkorunkat és sokat segítettek a felnőtté válásunkban is.